

Sygn. akt IV CSK 315/17

POSTANOWIENIE

Dnia 22 listopada 2017 r.

Sąd Najwyższy w składzie:

SSN Mirosława Wysocka (przewodniczący, sprawozdawca)

SSN Marian Kocon

SSN Agnieszka Piotrowska

w sprawie z wniosku Z.T.

przy uczestnictwie K.T., D.T., D.T., J.T., A.T., Ł.T., K.T., B.T. i D.T.

przy udziale Prokuratora Okręgowego w O.

o umieszczenie K.T. w szpitalu psychiatrycznym,

po rozpoznaniu na posiedzeniu niejawnym w Izbie Cywilnej

w dniu 22 listopada 2017 r.,

skargi kasacyjnej uczestnika postępowania K.T.

od postanowienia Sądu Okręgowego w O.

z dnia 1 lutego 2017 r., sygn. akt VI RCa (...),

**uchyla zaskarżone postanowienie i przekazuje sprawę Sądowi
Okręgowemu w O. do ponownego rozpoznania, pozostawiając
temu Sądowi rozstrzygnięcie o kosztach postępowania
kasacyjnego.**

UZASADNIENIE

W sprawie wszczętej na wniosek Z.T. o umieszczenie ojca K.T. w szpitalu psychiatrycznym, prowadzonej z udziałem pozostałych dzieci Z.T. oraz prokuratora, Sąd Rejonowy w O. orzeczeniem z dnia 7 listopada 2016 r. postanowił umieścić

K.T., urodzonego w dniu 22 lutego 1952 r., w szpitalu psychiatrycznym bez jego zgody.

Cała relacja dotycząca podstawy faktycznej i prawnej orzeczenia Sądu pierwszej instancji została przez Sąd Okręgowy w O., do którego K.T. wniósł apelację, zawarta w następującym passusie: „W uzasadnieniu podał, że przeprowadzone postępowanie dowodowe jednoznacznie wskazuje na szereg powtarzających się od lat zachowań uczestnika, które mogą wskazywać na to, że cierpi on na chorobę psychiczną lub inne zaburzenia świadomości. Sąd podzielił również wnioski jakie w swojej opinii przedstawił biegły lekarz psychiatra i uznał ją za kluczowy dowód w sprawie. Zdaniem biegłego konieczne jest umieszczenie uczestnika postępowania w szpitalu psychiatrycznym, tym bardziej że obserwowany u niego brak krytycyzmu pozwala na przyjęcie, że inny sposób leczenia nie przyniesie pożądanych efektów”.

Uzasadniając postanowienie z dnia 1 lutego 2017 r., oddalające apelację, Sąd Okręgowy powtórzył pierwsze z zacytowanych zdań, dodając że wskazane okoliczności zostały potwierdzone w zeznaniach wnioskodawcy i pozostałych uczestników. Dodał też, że pomimo niewątpliwego sporu na tle majątkowym i silnego skonfliktowania dzieci z ojcem, ich zeznania – zgodne i konsekwentne – „wskazują, że K.T. winien zostać umieszczony w szpitalu psychiatrycznym”. Sąd Okręgowy podkreślił znaczenie opinii biegłego psychiatry, która „jako jasna i zupełna, udzieliła odpowiedzi na wszystkie tezy dowodowe sądu I instancji”, a „biegły jednoznacznie wskazał na zasadność i konieczność umieszczenia K.T. w szpitalu”.

W skardze kasacyjnej uczestnik K.T. zarzucił naruszenie prawa materialnego przez niezastosowanie art. 48 ustawy o ochronie zdrowia psychicznego (Dz. U. Nr 111, poz. 535) i nieustanowienie dla uczestnika adwokata z urzędu oraz art. 29 ust. 1 tej ustawy w zw. z art. 233 k.p.c. przez niedokonanie ustaleń, w jaki sposób dotychczasowe zachowanie uczestnika świadczy o tym, że nieprzyjęcie go do szpitala psychiatrycznego spowoduje znaczne pogorszenie stanu jego zdrowia psychicznego, a także mogące mieć wpływ na wynik sprawy naruszenie art. 328 § 2 w zw. z art. 391 § 1 k.p.c. polegające na niedostatecznym

wyjaśnieniu podstawy prawnej wyroku oraz art. 5 w zw. z art. 133 § 1 k.p.c. i w zw. z art. 42 ustawy o ochronie zdrowia psychicznego przez nieudzielenie uczestnikowi stosownych pouczeń oraz nedoręczenie mu opinii biegłego psychiatry.

Według skarżącego, uchybienia procesowe były tego rodzaju, że prowadziły do pozbawienia uczestnika możliwości obrony jego praw; nad tymi uchybieniami, które spowodowały nieważność postępowania, „Sąd II instancji nie pochylił się przy kontroli zasadności wydanego postanowienia”. W konkluzji skarżący wniósł o uchylenie zaskarżonego postanowienia i przekazanie sprawy Sądowi Okręgowemu do ponownego rozpoznania ewentualnie o uchylenie tego postanowienia i oddalenie wniosku.

Sąd Najwyższy zważył, co następuje.

W orzecznictwie Sądu Najwyższego konsekwentnie i stanowczo podkreśla się, że postępowanie prowadzone przez sąd na podstawie (m.in.) art. 29 ustawy o ochronie zdrowia psychicznego wiąże się z ingerencją w sferę praw i wolności osoby, której dotyczy, co wymaga ścisłego wykładania jej przepisów i bezwzględnego wymagania, by środki przewidziane w ustawie były stosowane tylko dla ich dobra. Sąd w takim postępowaniu jest gwarantem praw tych osób, co winien mieć na względzie przy stosowaniu zarówno materialnoprawnych podstaw orzekania, jak i przepisów postępowania (por. m.in. uchwałę z dnia 6 lutego 1996 r., III CZP 6/96, OSNC 1996, nr 7 - 8, poz. 95 oraz postanowienia z dnia 14 kwietnia 2011 r., IV CSK 483/10, OSNC 2012, nr 1, poz. 12 i z dnia 25 listopada 2016 r., V CSK 295/16).

Zasady te nie znalazły odzwierciedlenia ani w przebiegu postępowania ani w uzasadnieniu zaskarżonego orzeczenia.

Gdy chodzi o przepisy postępowania, Sąd w ogóle nie rozważał, a w każdym razie nie dał temu wyrazu, potrzeby udzielenia uczestnikowi pouczeń (art. 5 k.p.c.) lub ustanowienia adwokata z urzędu (art. 48 u.z.p.). W zależności od okoliczności sprawy niezastosowanie tych przepisów może być różnie ocenione - jako nienaruszające przepisów, jako stanowiące uchybienie mogące mieć istotny wpływ na wynik sprawy albo jako niewypełnienie obowiązku, w który przekształca się możliwość udzielenia pouczeń lub ustanowienia adwokata z urzędu, jeżeli

uczestnik nie jest w stanie ze względu na stan zdrowia psychicznego bronić swoich praw; tylko w tym ostatnim wypadku dochodzi do nieważności postępowania z przyczyny określonej w art. 379 pkt 5 k.p.c. (por. postanowienia Sądu Najwyższego z dnia 15 czerwca 2011 r., V CSK 390/10, z dnia 5 kwietnia 2012 r., II CSK 575/11, OSNC - ZD 2013, nr 4, poz. 68, z dnia 27 września 2012 r., III CSK 13/12, z dnia 5 kwietnia 2013 r., III CSK 222/12, z dnia 17 grudnia 2015 r., V CSK 508/15 i z dnia 24 listopada 2016 r., III CSK 27/16). Ze względu na przedmiot postępowania oraz gwarancyjny charakter przepisów, w każdej sprawie należy oczekiwać co najmniej rozważenia okoliczności faktycznych pod kątem potrzeby i celowości ich zastosowania.

Zarzuty powołane w rozpoznawanej skardze kasacyjnej, dotyczące naruszenia przepisów postępowania, były jednak bezskuteczne, gdyż zostały odniesione wyłącznie do postępowania przed Sądem pierwszej instancji, bez żadnego powiązania z przepisami o postępowaniu odwoławczym, które miałyby naruszyć Sąd odwoławczy, podczas gdy jedynie postępowanie przed tym Sądem jest objęte zakresem kontroli kasacyjnej. Związany podstawami skargi Sąd Najwyższy mógłby z urzędu uwzględnić jedynie nieważność postępowania przed Sądem Okręgowym (art. 398¹³ § 1 k.p.c.), do czego jednak brak wyraźnych podstaw. Nie podlegał uwzględnieniu zarzut oparty na twierdzeniu o nedoręczeniu uczestnikowi opinii biegłego, gdyż – przy braku dodatkowych ustaleń - nie utrzymuje się on w konfrontacji z aktami sprawy (k. 61).

Uzasadniony natomiast jest zarzut naruszenia art. 29 ust. 1 u.z.p., który stanowi w punkcie 1., że do szpitala psychiatrycznego może być przyjęta, bez zgody, osoba chora psychicznie, której dotychczasowe zachowanie wskazuje na to, że nieprzyjęcie do szpitala spowoduje znaczne pogorszenie stanu jej zdrowia psychicznego.

Należy zauważyć, co raczej uszło uwagi Sądu, że uzasadnienia wniosku - które zostało uznane przez Sąd za przekonujące na tyle, by zaakceptować niespełnienie wymagania przewidzianego w art. 30 ust. 1 (dołączenie orzeczenia lekarza psychiatry) – nie zawiera twierdzeń o charakterze faktycznym, które

odpowiadałyby dyspozycji art. 29 ust. 1 pkt 1 u.z.p.; co najwyżej mogło ono sugerować inną potencjalną podstawę wniosku.

Podstawa przyjęcia osoby chorej do szpitala psychiatrycznego bez jej zgody, przewidziana w art. 29 ust. 1 pkt 1 u.z.p. jest określona wąsko i rygorystycznie, i podlega wykładni ścisłej. Nie wypełnia tej podstawy ani ustalenie, że osoba ta jest chora psychicznie i wymaga leczenia, ani to, że podjęcie leczenia byłoby dla niej wskazane i korzystne, a nawet to, że zaniechanie leczenia szpitalnego spowoduje pogorszenie stanu zdrowia psychicznego. Chodzi o sformułowanie szczególnej prognozy co do „znacznego pogorszenia stanu zdrowia” w kontekście „dotychczasowego zachowania” chorego, która musi się opierać na stanowczych i wyczerpujących ustaleniach. W postępowaniu tym zawsze należy mieć na względzie, że celem ustawy jest pomoc chorym psychicznie, a nie ochrona innych osób przed ich uciążliwym zachowaniem. Ze względu na wymagania ustawowe (art. 46 ust. 2), podstawę ustaleń sądu musi stanowić, między innymi, dowód z opinii lekarzy psychiatrów; istotne znaczenie ma rozróżnienie pomiędzy kompetencją biegłego do udzielenia niezbędnych informacji i wiadomości specjalnych, a kompetencją sądu, jako wyłącznie uprawnionego do ustalenia faktów. Sąd ma obowiązek ustalić i ocenić, jakie okoliczności sprawy uzasadniają wniosek, że nieprzyjęcie uczestnika do szpitala spowoduje znaczne pogorszenie jego stanu zdrowia psychicznego. Takie zasady orzekania, obecnie uznawane za oczywiste, zostały szczegółowo objaśnione w orzecznictwie Sądu Najwyższego (por. m.in. postanowienia z dnia 12 lipca 1996 r., II CRN 81/96, OSNC 1996, nr 12, poz. 164, z dnia 22 kwietnia 2010 r., V CSK 384/09, z dnia 22 lipca 2010 r., I CSK 234/10, OSNC - ZD 2011, nr 2, poz. 32, z dnia 13 czerwca 2013 r., IV CSK 126/13, z dnia 24 stycznia 2014 r., V CSK 543/13, z dnia 24 listopada 2016 r., III CSK 35/16 i z dnia 25 listopada 2016 r., V CSK 295/16).

Zaskarżone postanowienie nie uwzględnia tak określonych wymagań. Brak w nim wyjaśnienia, jakie konkretnie zachowania uczestnika – poza „brakiem krytycyzmu” – uzasadniają przewidywanie znacznego pogorszenia jego stanu zdrowia w razie nieprzyjęcia do szpitala psychiatrycznego. Brak jest jakichkolwiek ustaleń Sądu co do tego, na czym konkretnie to znaczne pogorszenie będzie polegać i z jakich przyczyn przymusowe leczenie szpitalne jest konieczne, by temu

zapobiec. Sąd ograniczył się do przytoczenia tezy opinii biegłego, który „wskazał na konieczność umieszczenia K.T. w szpitalu”, co nie jest ustaleniem faktycznym wymagany do zastosowania normy art. 29 ust. 1 u.z.p. Zaskarżone orzeczenie zapadło zatem, jak zasadnie zarzuca skarżący, pomimo braku ustaleń stanowiących przesłankę zastosowania wskazanego przepisu, a więc bez wymaganej podstawy faktycznej. Co więcej, Sąd poprzestał na pisemnej opinii biegłego i oparł się na tezie, która – chociaż nawiązuje do treści przepisu – nie ma oparcia w samej opinii, bowiem biegły wywodził tam jedynie, że podjęcie leczenia farmakologicznego oraz przyjęcie uczestnika do szpitala psychiatrycznego „spowodowałoby poprawę zdrowia psychicznego”.

Uzasadniony okazał się w tym kontekście również zarzut naruszenia art. 328 § 2 w zw. z art. 391 § 2 k.p.c. przez niewyjaśnienie podstawy prawnej orzeczenia.

Z tych względów Sąd Najwyższy, na podstawie art. 398¹⁵ § 1 k.p.c., orzekł, jak w sentencji.

aj